

УДК 37.013:1:37.015.3

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5\(57\)-1596-1606](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-5(57)-1596-1606)

Ищенко Володимир Іванович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», <https://orcid.org/0000-0003-3513-2110>

Блоха Ярослав Євгенійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», <https://orcid.org/0000-0002-0799-1789>

Скубій Оксана Михайлівна асистент кафедри психології та педагогіки, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», <https://orcid.org/0009-0000-0527-5511>

ЕТАПИ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ВСЕБІЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ВИМІРІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті досліджено філософсько-педагогічні засади безперервної освіти як умови етапного навчання, виховання та становлення всебічно розвиненої особистості в умовах сучасних глобалізаційних, технологічних і соціокультурних трансформацій. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний світ висуває підвищені вимоги до людини: креативність, демократичність, відповідальність, фахова компетентність, здатність до самостійних рішень у нестандартних ситуаціях та безперервного самонавчання. Випускник школи оцінюється за сформованістю соціально та професійно значущих якостей, що актуалізує філософію освіти впродовж життя. Метою статті є обґрунтування філософсько-антропологічних засад безперервної освіти як чинника становлення всебічної особистості на основі аналізу трьох ключових етапів: допрофесійного, професійного та післядипломного. Методологічну основу дослідження становлять філософія освіти, системний підхід, аналіз наукової літератури, структурно-функціональний аналіз, порівняльне опрацювання вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також концептуальне моделювання. Обґрунтовано, що допрофесійна підготовка старшокласників є багатоаспектним процесом, який охоплює формування ціннісного ставлення до праці, розвиток професійно важливих якостей (відповідальність, самоорганізація, комунікативність) та «м'яких навичок», а її організація є психологічною передумовою неперервного професійного розвитку. Доведено, що професійна підготовка у вищій школі має не обмежуватися трансляцією знань, а створювати середовище для розвитку критичного мислення, наукової творчості, громадянської відповідальності,

міжкультурної компетентності та виховання інтелігентності, національної свідомості й духовності. Розкрито ключові функції виховної роботи у закладах вищої освіти: цілевизначення, інтеграцію виховного компонента в навчальні дисципліни (через аналіз етичних дилем, моделювання професійних ситуацій), організацію студентського самоврядування та позанавчальної діяльності. Окреслено три варіанти життєвого результату в післядипломний період: акме-розвиток, конструктивна зміна або деградація. Запропоновано структурно-логічне бачення управлінського циклу безперервної освіти, що поєднує шкільну реформу, трансформацію університетської освіти, створення гнучкої системи визнання результатів неформальної освіти та формування культури самоосвіти в суспільстві. Наукова новизна полягає в уточненні змісту філософії безперервної освіти саме в контексті етапного становлення особистості, а також у розробленні аналітичної матриці взаємозв'язку між етапами, функціями виховання та управлінськими інструментами. Практичне значення результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів для підвищення ефективності навчально-виховного процесу на всіх рівнях освіти, узгодження дій школи, університету та системи післядипломної освіти, а також для вдосконалення процедур моніторингу професійного становлення особистості.

Ключові слова: філософія освіти, безперервна освіта, допрофесійна підготовка, професійна підготовка, післядипломна освіта, виховання, всебічно розвинена особистість, етапи навчання, soft skills, цифрові трансформації, професійна ідентичність, освіта впродовж життя.

Ishchenko Volodymyr Ivanovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, <https://orcid.org/0000-0003-3513-2110>

Blokha Yaroslav Yevheniyovych Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies, Culture and Documentation, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, <https://orcid.org/0000-0002-0799-1789>

Skubiy Oksana Mykhailivna Assistant of the Department of Psychology and Pedagogy, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, <https://orcid.org/0009-0000-0527-5511>

STAGES OF TRAINING, EDUCATION AND FORMATION OF A COMPREHENSIVE PERSONALITY IN THE PHILOSOPHICAL DIMENSION OF CONTINUOUS EDUCATION

Abstract. The article examines the philosophical and pedagogical principles of continuous education as conditions for staged training, education and formation of a

comprehensively developed personality in the conditions of modern globalization, technological and socio-cultural transformations. The relevance of the topic is due to the fact that the modern world places increased demands on a person: creativity, democracy, responsibility, professional competence, the ability to make independent decisions in non-standard situations and continuous self-learning. A school graduate is assessed by the formation of socially and professionally significant qualities, which actualizes the philosophy of education throughout life. The purpose of the article is to substantiate the philosophical and anthropological principles of continuous education as a factor in the formation of a comprehensive personality based on the analysis of three key stages: pre-professional, professional and postgraduate. The methodological basis of the study is the philosophy of education, a systemic approach, an analysis of scientific literature, a structural-functional analysis, a comparative study of domestic and foreign experience, as well as conceptual modeling. It is substantiated that pre-professional training of high school students is a multifaceted process that includes the formation of a value-based attitude to work, the development of professionally important qualities (responsibility, self-organization, communication) and "soft skills", and its organization is a psychological prerequisite for continuous professional development. It is proven that professional training in higher education should not be limited to the transmission of knowledge, but should create an environment for the development of critical thinking, scientific creativity, civic responsibility, intercultural competence and the upbringing of intelligence, national consciousness and spirituality. The key functions of educational work in higher education institutions are revealed: goal setting, integration of the educational component into academic disciplines (through the analysis of ethical dilemmas, modeling of professional situations), organization of student self-government and extracurricular activities. Three options for life results in the postgraduate period are outlined: acme-development, constructive change or degradation. A structural-logical vision of the management cycle of continuing education is proposed, which combines school reform, transformation of university education, creation of a flexible system of recognition of the results of informal education and formation of a culture of self-education in society. The scientific novelty lies in clarifying the content of the philosophy of continuing education precisely in the context of the staged formation of the personality, as well as in developing an analytical matrix of the relationship between stages, functions of education and management tools. The practical significance of the results lies in the possibility of using the proposed approaches to increase the efficiency of the educational process at all levels of education, to coordinate the actions of the school, university and the postgraduate education system, as well as to improve the procedures for monitoring the professional development of the individual.

Keywords: philosophy of education, continuing education, pre-professional training, professional training, postgraduate education, upbringing, comprehensively developed personality, stages of learning, soft skills, digital transformations, professional identity, lifelong learning.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку сучасний світ висуває високі вимоги до людини, яка повинна бути наділена креативним мисленням, демократично налаштованою, відповідальною, компетентною у фаховій сфері, готовою до самостійних рішень у нестандартних ситуаціях, здатною до здобуття інформації, розв'язання соціальних проблем. Сучасне суспільство, що перебуває в стані перманентних трансформацій – технологічних, економічних, екологічних та соціокультурних – потребує не просто виконавця, а суб'єкта діяльності, здатного до рефлексії, самонавчання та прийняття відповідальних рішень в умовах невизначеності [12, с. 45].

Тому випускник школи оцінюється нині за такими критеріями: спрямованість та оволодіння професією, прагнення до професійного зростання, компетентність із загальноосвітніх знань та вмінь, здатність до творчого вирішення завдань, рефлексії, самореалізації, сформованість соціальних і професійно значущих якостей: комунікативної культури, організаторських здібностей, підприємливості, здатності до співпраці в колективі, розумного ризику тощо [12, с. 75]. Усе це актуалізує філософію безперервної освіти, яка розглядає навчання і виховання не як завершені етапи, а як постійний процес упродовж усього життя людини [13].

Додаткового значення набуває проблема психологічної готовності особистості до змін. Адже навіть за наявності зовнішніх умов (доступних освітніх програм, фінансування, інфраструктури) вирішальним чинником залишається внутрішня мотивація, ціннісне ставлення до знань та здатність долати когнітивні бар'єри [5, с. 30]. Як слушно зазначає І.Д. Бех, виховання особистості має бути зорієнтоване на розвиток її суб'єктності, а не лише на засвоєння нормативних вимог [6, с. 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення практичного досвіду та теоретичних надбань у вирішенні зазначеної проблеми дозволяє зробити висновок про те, що підготовка такої особистості можлива в системі, структурними елементами якої є допрофесійна, професійна та післядипломна підготовка в їх єдності та взаємозв'язку.

В Україні виконано низку наукових досліджень, присвячених проблемі навчання та виховання особистості на різних етапах цього процесу.

Зокрема, формування навчально-пізнавальної активності учнів і студентів (Л.А. Аврамчук, О.А. Дьомін, П.Г. Лузан), трудової підготовки сільських школярів (Щ.В. Кисіль, О.М. Коберник, М.П. Тименко, А.А. Яценко). Вагоме значення мають роботи, в яких розкривається питання профільного навчання і професійної орієнтації школярів (Г. Іванюк, А.О. Кучерявий, В.С. Люлька, О.В. Мельник, С.В. Мельников, К.М. Нестеренко, А.П. Самодрин).

На сьогоднішній день у теорії та практиці освіти існує значний досвід, що може стати основою подальших перетворень системи управління навчальним процесом (Л. Белова, Л.М. Герасіна, А.Д. Ятченко, О.Л. Яременко, В.І. Астахова та інші)

Слід зазначити, що система безперервної освіти дорослих протягом останнього часу постійно вдосконалюється у науковому та організаційно-методичному напрямках шляхом внесення коректив відносно зміни суспільних вимог до результатів педагогічної праці. Про це свідчать наукові праці з питань теорії та практики післядипломної педагогічної освіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема, В.І. Бондаря, Л.І. Даниленко, Т.І. Сущенко. Проблеми виховної діяльності немалою мірою досліджені в сучасній педагогіці та психології (А.М. Алексюк, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський),

Мета статті (постановка завдання). полягає в обґрунтуванні філософсько-антропологічних засад безперервної освіти як умови становлення всебічно розвиненої особистості в добу глобалізації та цифрових трансформацій на основі аналізу етапів навчання та виховання особистості в різні періоди її розвитку та розкриття основних проблеми, які постають на шляху цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Допрофесійна підготовка – багатоаспектне поняття, яке потребує одночасного розгляду різних компонентів навчально-виховного процесу [7, с. 13]. Вона охоплює не лише набуття початкових професійних знань і вмінь, а й формування ціннісного ставлення до праці, розвиток професійно важливих якостей (відповідальність, самоорганізація, комунікативність), а також забезпечення усвідомленого професійного самовизначення [10, с. 210].

Теоретико-методологічні основи допрофесійної підготовки старшокласників включають: психолого-педагогічні засади початкової професійної підготовки в контексті сучасної освітньої парадигми, теоретико-методологічні основи трудового виховання та профорієнтації учнів, а також концептуальні підходи до профільної підготовки у старшій школі [1, с. 10-11]. Важливою складовою є також формування так званих *soft skills*: критичного мислення, здатності працювати в команді, емоційного інтелекту, що вкрай необхідні в сучасному світі професій [4, с. 350].

У Європейському союзі загальна середня освіта тісно пов'язана зі світом праці. Залучення школярів до продуктивної діяльності, організація допрофесійної підготовки набувають усе більшого поширення у шкільній освіті різних країн, стають невід'ємною частиною навчально-виховного процесу [12, с. 150]. У Фінляндії, наприклад, старшокласники обов'язково проходять тижневу практику на підприємствах або в установах за обраним профілем; у Німеччині діє дуальна система, де заняття в школі чергуються з роботою на виробництві [2, с. 180]. Ця практика є перспективною для гармонізації загальноосвітнього та технологічного профілів, а також забезпечення старшокласників можливістю здобувати допрофесійну та професійну підготовку й отримувати відповідні кваліфікаційні посвідчення. Вивчення зарубіжного досвіду показує, що для якісної допрофесійної підготовки навчальним закладам середньої освіти має бути притаманна варіативність цілей, змісту, методів, форм і засобів навчання, автономія, регіоналізація та децентралізація управління [2, с. 184–185].

В умовах України це означає необхідність розширення мережі міжшкільних ресурсних центрів, залучення роботодавців до розроблення навчальних програм, створення індивідуальних навчальних планів [8, с. 20].

Сучасні педагогічні концепції передбачають формування у старшокласників мотивації пізнавальної діяльності з метою вибору майбутньої професії; створення умов і стимулів для світоглядного, професійного, соціального розвитку учнів; впровадження сучасних технологій розвитку особистості (проектне навчання, кейс-метод, ділові ігри), акцентування її професійно важливих якостей; гнучкість і варіативність освітнього процесу, корекцію соціального і професійного самовизначення особистості [6, с. 17]. Важливою умовою є психолого-педагогічний супровід професійного самовизначення: консультації кар'єрних радників, профілювання, тренінги з розвитку кар'єрної компетентності [11, с. 52]. Організація допрофесійного етапу фахової підготовки є психологічною передумовою загального неперервного професійного розвитку фахівця в системі ступеневої освіти, адже на допрофесійному етапі у процесі її діяльності зароджується механізм професіоналізації особистості [7, с. 14]. Як зазначає І. Д. Бех, саме в шкільному віці закладаються базові ціннісні орієнтації, які згодом визначають ставлення людини до професійного зростання [5, с. 45].

Формою реалізації професійної підготовки особистості може стати вищий навчальний заклад, який спроможний забезпечити високий рівень підготовки фахівця, виконати соціальне замовлення на ту чи іншу спеціалізацію [9, с. 81-82]. Водночас сучасний університет не може обмежуватися лише трансляцією знань. Він має стати середовищем, що сприяє розвитку критичного мислення, наукової творчості, громадянської відповідальності та міжкультурної компетентності [1, с. 16]. Філософія освіти В. Андрущенка наголошує, що вища школа має формувати не просто професіонала, а людину культури, здатну до діалогу, емпатії та солідарності [2, с. 500].

Виховання у вищому навчальному закладі логічно продовжує шкільний період виховання, який характеризується важливим етапом сформованості світоглядних переконань та розвитком громадської активності юнацтва [5, с. 120]. Студентський вік (18-23 роки) є сензитивним для формування професійної ідентичності: молода людина не лише опановує знання, а й починає ототожнювати себе з майбутньою професійною спільнотою, засвоює її цінності, норми, етичні кодекси [4, с. 400].

Основна мета виховної роботи вищої школи полягає, передусім, у забезпеченні національного характеру і спрямованості навчання, розвитку почуття любові до свого народу, шанобливого ставлення до його культури, мови і традицій, у вихованні почуття національної гордості і гідності вихованців [12, с. 210]. Це особливо актуально в умовах гібридної війни та інформаційних впливів, коли національна свідомість молоді потребує цілеспрямованого зміцнення через освітні програми, виховні заходи, волонтерську діяльність. Чи не найважливішою метою навчально-виховного процесу є виховання

інтелігентності вихованців ЗВО, що включає як професійну, так і моральну, політичну, правову, естетичну, екологічну, світоглядну культуру особистості [2, с. 320]. Інтелігентність у класичному розумінні – це не лише освіченість, а й духовна тонкість, толерантність, почуття відповідальності за долю культури.. Мета виховання у ЗВО визначається розвитком високого професіоналізму майбутніх спеціалістів, їхньої готовності до ринкових норм життя, самостійності мислення, а також формування духовності, що полягає у становленні високих морально-етичних життєвих норм поведінки в найширшому спектрі стосунків особистості [8, с. 20-21].

Навчання у вищій школі, переслідуючи мету виховання в широкому розумінні слова, виконує функцію виховання у вузькому розумінні, оскільки людина виховується в діяльності, у здоланні труднощів у процесі досягнення навчальних успіхів [5, с. 22].

Саме тому важливо інтегрувати виховний компонент у кожен навчальну дисципліну – через аналіз етичних дилем, обговорення соціальної відповідальності фахівця, моделювання професійних ситуацій, що вимагають морального вибору [9, с. 115].

Навчання студента у ВНЗ має бути домінуючою формою діяльності і дієво впливати на становлення його як особистості [6, с. 18]. Враховуючи сучасні реалії (дистанційне навчання, змішаний формат), викладачі мають шукати нові методи виховного впливу у віртуальному середовищі: онлайн-дискусії, спільні проєкти, менторські програми [10, с. 400].

Враховуючи ці та інші реалії, вища школа і має планувати і будувати виховну роботу зі студентами курсів, академічних груп і кожним студентом. Вищий навчальний заклад об'єктивно має реальну можливість ефективно впливати на студента. По-перше, отримання вищої освіти студенти вважають престижною справою, що домінує в їхній свідомості. Вища школа в Україні фактично стала масовою [3, с. 27]. По-друге, опинившись у нових обставинах, новому колективі молода людина в змозі реалізувати свій соціальний статус, свою соціальну роль [9, с. 115]. По-третє, студент починає усвідомлювати горизонти своєї майбутньої професії та зазвичай кар'єри. Особливого значення набуває необхідність певного переосмислення світоглядних позицій порівняно з поглядами і переконаннями, що притаманні юнацькому максималізму [12, с. 80]. Саме в студентські роки відбувається перехід від абстрактно-романтичного сприйняття дійсності до реалістичного, прагматичного, але водночас зі збереженням ідеалів [4, с. 200].

У системі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах має продовжуватися процес реалізації вимог програми виховання всебічно розвиненої особистості [7, с. 15]. У виховній роботі зі студентською молоддю варто використовувати різні форми: безпосередню навчальну, виробничу діяльність, участь у громадських справах, поводження у побуті [6, с. 19]. Особливу роль відіграє студентське самоврядування: через участь в органах

управління, організацію заходів, волонтерські ініціативи студенти набувають лідерських якостей, відповідальності, вчать вирішувати конфлікти [8, с. 22].

Дбаючи про створення оптимальних умов для виховної роботи, не варто виносити завдання виховання за рамки навчального процесу. Треба зважити на дієвість і впливовість великого спектру форм діяльності, які сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості. Це навчальні заняття, практика, наукові гуртки, творчі студії, екскурсії, походи, різноманітні форми і види суспільно-корисної праці та ін. [13]. Сучасні дослідження підтверджують, що позанавчальна діяльність (гуртки за інтересами, студентські клуби, спорт) позитивно впливає на академічну успішність та загальне задоволення від навчання [2, с. 450].

Реалізувати завдання виховання особистості студента можливе лише за умови єдності трьох складових освіти – навчання, розвитку і виховання [5, с. 25]. Проте є деяка різниця в ролі навчання і виховання в становленні особистості фахівця: навчання діє на індивідуально виконавчий зміст діяльності, формує знання, уміння і навички. Виховання ж формує ставлення, смисли діяльності [4, с. 60]. У діяльності викладача навчання і виховання нероздільні. Тому навчання, освіта – це основний, хоч і не єдиний шлях виховання. Завдання виховання завжди включає в себе завдання організації спеціальної провідної діяльності, яка слугує виховній меті. У студентському віці – це навчально-професійна діяльність [11, с. 53]. Студентський вік охоплює і пізньодитячий, юнацький період, і частину дорослого етапу розвитку і становлення людини. Цей вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку [1, с. 18]. Відтак, завдання викладача – максимально використати цей сензитивний період для формування як професійних, так і особистісних якостей майбутнього фахівця [6, с. 19].

Післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду [2, с. 400]. У сучасному світі, де знання швидко застарівають (період напіврозпаду компетентностей у високотехнологічних галузях становить 2–3 роки), післядипломна освіта перестає бути додатковою опцією та стає нагальною необхідністю [4, с. 500]. Цілком зрозуміло, що держава надає такої значної уваги не тільки отриманню базової освіти, а й процесу її вдосконаленню впродовж життя людини. Людина являє собою відкриту систему, здатну взаємодіяти з усім світом, і однією із форм освіти на кожному етапі її життя, починаючи з дитинства, є саморозвиток її власних інтелектуальних, фізичних і моральних здібностей [8, с. 21]. Важливо, що в умовах цифрової трансформації з'являються нові форми післядипломної освіти: масові відкриті онлайн-курси (MOOCs), мікрокваліфікації, цифрові баджі, навчання на робочому місці через електронні портали [13].

Можна припустити, що на людину у післядипломний період залежно від соціально-психологічних умов очікує три варіанти життєвого результату: або людина, яка задоволена роботою, починає зростати професійно та духовно (акме-варіант); або людина є незадоволеною певними умовами і тоді розпочинає активний пошук нового місця у житті (варіант конструктивної зміни); або людина через невідповідність результатів діяльності своїм очікуванням починає деградувати (дезадаптивний варіант) [9, с. 200]. Перший шлях є найбільш бажаним для суспільства, однак він потребує створення мотивуючого освітнього середовища: гнучких графіків навчання, фінансових стимулів (наприклад, освітні ваучери), визнання результатів неформальної освіти на робочому місці [5, с. 150].

Проблеми післядипломного періоду свідчать про те, що на шляху модернізації освіти на даний час мало уваги надається вивченню соціально-психологічних закономірностей, які виникають у суб'єктивній сфері. У першу чергу недостатньо досліджені соціально-психологічні процеси, що відбуваються з особистістю, яка після отримання першої освіти намагається знайти себе у складній структурі соціальних зв'язків сучасного суспільства [3, с. 28]. Йдеться про такі явища, як професійне вигорання (особливо в педагогічній, медичній, соціальній сферах), криза середини кар'єри, необхідність постійного підвищення кваліфікації без відриву від виробництва [2, с. 450]. Важливою є також проблема визнання кваліфікацій, отриманих за кордоном або в неформальній освіті, що часто гальмує професійну мобільність.

Філософія безперервної освіти передбачає зміну ролі викладача: з транслятора знань він перетворюється на фасилітатора, тьютора, навігатора в океані інформації [1, с. 17]. Тому й система післядипломної педагогічної освіти має орієнтуватися не на формальне підвищення кваліфікації, а на розвиток рефлексивних практик, наставництва, взаємонавчання колег [6, с. 18]. Заслугує на увагу досвід створення професійних спільнот, де педагоги спільно вирішують проблеми, діляться досвідом, здійснюють взаєморецензування [10, с. 420].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Аналіз наукових основ сучасної професійної освіти дозволив зробити висновок, що допрофесійна підготовка старшокласників є наслідком реалізації ідеї оновлення змісту навчання школярів, як передбачено Концепцією профільного навчання. Вона забезпечує перехід від недостатньо диференційованого загальноосвітнього та початкового трудового навчання до професійної підготовки, створює передумови для свідомого вибору спеціалізації та опанування майбутньої професії, стимулює розвиток особистості, формування важливих психологічних якостей, забезпечує поступове професійне становлення випускників шкіл. Сучасний етап розвитку суспільства потребує особливої уваги до формування духовної сфери випускника вищої школи. Сьогодні як ніколи вимагається створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об'ємі її класичних якостей. Становлення

такої особистості можливе тільки при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетному розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім.

Підсумовуючи, слід наголосити, що філософія безперервної освіти вимагає системних змін на всіх рівнях: від шкільної реформи, через трансформацію університетської освіти та створення гнучкої системи визнання результатів навчання, до формування культури самоосвіти в суспільстві. Лише за цих умов освіта зможе виконувати свою випереджальну функцію – готувати людину не до минулого чи навіть сьогоднішнього, а до майбутнього, яке ми поки що не можемо точно передбачити.

Подальші розвідки мають бути спрямовані на вивчення ефективності змішаного та дистанційного навчання на різних етапах (школа – університет – післядипломна освіта). Особливої уваги заслуговують питання формування цифрової компетентності педагогів і студентів, використання штучного інтелекту для персоналізації навчання, а також психолого-педагогічні ризики надмірної цифровізації (зниження комунікативних навичок, когнітивне перевантаження, кібербулінг).

Література:

1. Андрущенко В., Хамітов Н. Філософська освіта і наука як каталізатор цивілізаційного проекту України. *Вища освіта України*. 2017. №2. С. 5-18.
2. Андрущенко В.П. Феномен освіти: у 5 кн. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Асоц. пед. ун-тів України та Європи. Суми : Університетська книга, 2020-2021. Кн. 2 : Структурно-функціональний аналіз освіти : монографія / [ред. С. О. Терепищій]. 2020. 591 с.
3. Астахова В.І., Астахова К.В. Проблеми подальшого розвитку освіти у великому освітянському регіоні (на матеріалах Харківщини). *Соціологія міста: Зб. наук. праць*. Дніпропетровськ, 2001. С.27-28.
4. Бех І.Д. Виховання особистості : підруч. для студ. вищ. навч. Закл. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
5. Бех І.Д. *Особистісно зорієнтоване виховання* : науково-методичний посібник. Київ : ІЗІН, 2008. 204 с.
6. Бех І.Д. *Особистісно зорієнтоване виховання – нова освітня технологія. Педагогіка толерантності*. 2001. №1. С.16-19.
7. Бех І. *Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. Рідна школа*. 1999. №12. С. 13-16.
8. Белова Л. Інтелектуальний потенціал регіону: досвід реалізації. *Новий колегіум*. 2000. №5. С.19-22
9. Герасіна Л.М., Ятченко А.Д. *Вища школа: реформування в демократичному суспільстві: Навчальний посібник* Харків: Акта, 1998. 276 с.
10. *Педагогіка ХХІ століття: сучасний стан та тенденції розвитку* : колект. монографія / [Ворожбит-Горбатюк В. В. та ін. ; редкол.: Карпенко О. Є. та ін.]. Львів ; Торунь : Ліга-Прес, 2021. 498 с.
11. Рагулько Л.О. Педагогіка співробітництва – сучасна педагогічна технологія формування особистості учня (дослідження спадщини великого педагога В.О. Сухомлинського). Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персоналістика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження

С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг.ред. Т.К. Завгородньої. Івано-Франківськ, 2016. С.49-55.

12. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.

13. Янова В. М. Педагогіка співробітництва: сутність, ключові ідеї, форми та методи. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/31097/

References:

1. Andrushchenko, V., & Khamitov, N. (2017). Filosofska osvita i nauka yak katalizator tsyvilizatsiinoho proektu Ukrainy [Philosophical Education and Science as a Catalyst for Ukraine's Civilizational Project]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, (2), 5-18. [in Ukrainian].

2. Andrushchenko, V. P. (2020). *Fenomen osvity: U 5 kn. Kn. 2 : Strukturno-funktsionalnyi analiz osvity* [The Phenomenon of Education: in 5 books. Book 2: Structural-Functional Analysis of Education] (S. O. Terepyshchyi, Ed.). Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].

3. Astakhova, V. I., & Astakhova, K. V. (2001). Problemy podalshoho rozvytku osvity u velykomu osvitiiankomu rehioni (na materialakh Kharkivshchyny) [Problems of Further Development of Education in a Large Educational Region (on the Materials of Kharkiv Region)]. *Sotsiologhiia mista*, 27-28. [in Ukrainian].

4. Bekh, I. D. (2008). *Vykhovannia osobystosti* [Upbringing of the Personality]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].

5. Bekh, I. D. (2008). *Osobystisno zorientovane vykhovannia* [Personally Oriented Upbringing]. Kyiv: IZYN. [in Ukrainian].

6. Bekh, I. D. (2001). Osobystisno zorientovane vykhovannia – nova osvitnia tekhnolohiia [Personally Oriented Upbringing – a New Educational Technology]. *Pedahohika tolerantnosti*, (1), 16-19. [in Ukrainian].

7. Bekh, I. (1999). Osobystisno-zorientovane vykhovannia: shliakhy realizatsii [Personally Oriented Upbringing: Ways of Implementation]. *Ridna shkola*, (12), 13-16. [in Ukrainian].

8. Bielova, L. (2000). Intelktualnyi potentsial rehionu: dosvid realizatsii [Intellectual Potential of the Region: Implementation Experience]. *Novyi kolehium*, (5), 19-22. [in Ukrainian].

9. Herasina, L. M., & Yatchenko, A. D. (1998). *Vyshcha shkola: reformuvannia v demokratychnomu suspilstvi* [Higher School: Reforming in a Democratic Society]. Kharkiv: Akta. [in Ukrainian].

10. Vorozhbyt-Horbatiuk, V. V., et al. (2021). *Pedahohika XXI stolittia: suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku* [Pedagogy of the 21st Century: Current State and Development Trends] (O. Ye. Karpenko et al., Eds.). Lviv; Torun: Liha-Pres. [in Ukrainian].

11. Rahulko, L. O. (2016). Pedahohika spivrobitnytstva – suchasna pedahohichna tekhnolohiia formuvannia osobystosti uchnia (doslidzhennia spadshchyny velykoho pedahoha V.O. Sukhomlynskoho) [Pedagogy of Cooperation – a Modern Pedagogical Technology for Forming a Student's Personality (A Study of the Legacy of the Great Teacher V.O. Sukhomlynsky)]. In T. K. Zavorodnia (Ed.), *Materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii «Pedaho-hichna personalistyka: teoriia, istoriia, osvitnia praktyka»* (pp. 49-55). Ivano-Frankivsk.

12. Andrushchenko, V., & Peredborska, I. (Eds.). (2009). *Filosofiia osvity* [Philosophy of Education]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

13. Yanova, V. M. (n.d.). Pedahohika spivrobitnytstva: sutnist, kliuchovi idei, formy ta metody [Pedagogy of Cooperation: Essence, Key Ideas, Forms and Methods]. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/31097/ [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 24.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.05.2026

